

Agrotechnieken plant
3de graad D/A-finaliteit
III-AgPl-da

BRUSSEL

D/2024/13.758/236

Versie oktober 2024

1 Inleiding

De uitrol van de modernisering secundair onderwijs gaat gepaard met een nieuwe generatie leerplannen. Leerplannen geven richting en laten ruimte. Ze faciliteren de inhoudelijke dynamiek en de continuïteit in een school en lerarenteam. Ze garanderen binnen het kader dat door de Vlaamse regering werd vastgelegd voldoende vrijheid voor schoolbesturen om het eigen pedagogisch project vorm te geven vanuit de eigen schoolcontext. Leerplannen zijn ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialoogschool. Ze versterken het eigenaarschap van scholen die d.m.v. eigen beleidskeuzes de vorming van leerlingen gestalte geven. Leerplannen laten ruimte voor het vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch meesterschap van de leraar, maar bieden ondersteuning waar nodig.

1.1 Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten

Leerplannen vertrekken vanuit het **vormingsconcept** van de katholieke dialoogschool. Ze laten toe om optimaal aan te sluiten bij het pedagogisch project van de school en de beleidsbeslissingen die de school neemt vanuit haar eigen visie op onderwijs (taalbeleid, evaluatiebeleid, zorgbeleid, ICT-beleid, kwaliteitsontwikkeling, keuze voor vakken en lesuren ...).

Leerplannen ondersteunen **kwaliteitsontwikkeling**: het leerplanconcept spoort met kwaliteitsverwachtingen van het Referentiekader onderwijskwaliteit (ROK). Kwaliteitsontwikkeling volgt dan als vanzelfsprekend uit keuzes die de school maakt bij de implementatie van leerplannen.

Leerplannen faciliteren een **gerichte studiekeuze**. De leerplandoelen sluiten aan bij de verwachte competenties van leerlingen in een bepaald structuuronderdeel. De feedback en evaluatie bij de realisatie ervan beïnvloeden op een positieve manier de keuze van leerlingen na elke graad.

Leerplannen gaan uit van de **professionaliteit** van de leraar en het **eigenaarschap** van de school en het lerarenteam. Ze bieden voldoende ruimte voor eigen inhoudelijke keuzes en een eigen didactische aanpak van de leraar, het lerarenteam en de school.

Leerplannen borgen de **samenhang** in de vorming. Die samenhang betreft de verticale samenhang (de plaats van het leerplan in de opbouw van het curriculum) en de horizontale samenhang tussen vakken binnen structuuronderdelen en over structuuronderdelen heen. Leerplannen geven expliciet aan voor welke leerplandoelen van andere leerplannen in de school verdere afstemming mogelijk is. Op die manier faciliteren en stimuleren de leerplannen leraren om over de vakken heen samen te werken en van elkaar te leren. Een verwijzing van een leraar naar de lessen van een collega laat leerlingen niet alleen aanvoelen dat de verschillende vakken onderling samenhangen en dat ze over dezelfde werkelijkheid gaan, maar versterkt ook de mogelijkheden tot transfer.

1.2 De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs

De leerplannen vertrekken vanuit een gedeelde inspiratie die door middel van een vormingscirkel voorgesteld wordt. We 'lezen' de cirkel van buiten naar binnen.

- Een lerarenteam werkt in een katholieke dialoogschool die onderwijs verstrekt vanuit een **specifieke traditie**. Vanuit het eigen pedagogisch project kiezen leraren voor wat voor hen en hun school goed

onderwijs is. Ze wijzen leerlingen daarbij de weg en gebruiken daarvoor **wegwijzers**. Die zijn een inspiratiebron voor leraren en zorgen voor een Bijbelse 'drive' in hun onderwijs.

- De kwetsbaarheid van leerlingen ernstig nemen betekent dat elke leerling **beloftevol** is en alle leerkansen verdient. Die leerling is **uniek als persoon** maar ook **verbonden** met de klas, de school en de bredere samenleving. Scholen zijn **gastvrije plaatsen** waar leerlingen en leraren elkaar ontmoeten in diverse contexten. De leraar vormt zijn leerlingen vanuit een **genereuze** attitude, hij geeft om zijn leerlingen en hij houdt van zijn vak. Hij durft af en toe de gebaande paden verlaten en stimuleert de **verbeelding en creativiteit** van leerlingen. Zo zaait hij door zijn onderwijs de kiemen van een hoopvolle, **meer duurzame en meer rechtvaardige wereld**.
- Leraren vormen leerlingen door middel van leerinhouden die we groeperen in negen **vormingscomponenten**. De aaneengesloten cirkel van vormingscomponenten wijst erop dat vorming een geheel is en zich niet in schijfjes laat verdelen. Je kan onmogelijk over taal spreken zonder over cultuur bezig te zijn; wetenschap en techniek hebben een band met economie, wiskunde, geschiedenis ... Dwarsverbindingen doorheen de vakken zijn belangrijk. De vormingscirkel vormt dan ook een dynamisch geheel van elkaar voortdurend beïnvloedende en versterkende componenten.
- Vorming is voor een leraar nooit te herleiden tot een cognitieve overdracht van inhouden. Zijn meesterschap en passie brengt een leraar ertoe om voor iedere leerling de juiste woorden en gebaren te zoeken om **de wereld te ontsluiten**. Hij introduceert leerlingen in de wereld waarvan hij houdt. Een leraar zorgt er bijvoorbeeld voor dat leerlingen kunnen worden gegrepen door de cultuur van het Frans of door het ambacht van een metselaar. Hij initieert leerlingen in een wereld en probeert hen zover te brengen dat ze er hun eigen weg in kunnen vinden.
- Een leraar vormt leerlingen als **individuele leraar**, maar werkt ook binnen **lerarenteams** en binnen een **beleid van de school**. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan helpt daartoe. Het zorgt voor het fundament van heel de vorming dat gerealiseerd wordt in vakken, in projecten, in schoolbrede initiatieven of in een specifieke schoolcultuur.
- De uiteindelijke bedoeling is om **alle leerlingen** kwaliteitsvol te vormen. Leerlingen zijn dan ook het hart van de vormingscirkel, zij zijn het op wie we inzetten. Zij dragen onze hoop mee: de nieuwe generatie die een meer duurzame en meer rechtvaardige wereld zal creëren.

1.3 Ruimte voor leraren(teams) en scholen

De leraar als professional, als meester in zijn vak krijgt vrijheid om samen met zijn collega's vanuit de leerplannen aan de slag te gaan. Hij kan eigen accenten leggen en differentiëren vanuit zijn passie, expertise, het pedagogisch project van de school en de beginsituatie van zijn leerlingen.

De leerplandoelen zijn noch chronologisch, noch hiërarchisch geordend. Ze laten ruimte aan het lerarenteam en de individuele leraar om te bepalen welke leerplandoelen op welk moment worden samengenomen, om didactische werkvormen te kiezen, contexten te bepalen, eigen leerlijnen op te bouwen, vakoverschrijdend te werken, flexibel om te gaan met een indicatie van onderwijstijd.

1.4 Differentiatie

Om optimale leerkansen te bieden is [differentiëren](#) van belang in alle leerlingengroepen. Leerlingen voor wie dit leerplan is bestemd, behoren immers wel tot dezelfde doelgroep, maar bevinden zich niet noodzakelijk in dezelfde beginsituatie. Zij hebben een niet te onderschatten – maar soms sterk verschillende – bagage mee vanuit de onderliggende graad, de thuissituatie en vormen van informeel leren. Het is belangrijk om zicht te krijgen op die aanwezige kennis en vaardigheden en vanuit dat gegeven, soms gedifferentieerd, verder te bouwen. Positief en planmatig omgaan met verschillen tussen leerlingen verhoogt de motivatie, het welbevinden en de leerwinst voor elke leerling.

De leerplannen bieden kansen om te differentiëren door te verdiepen en te verbreden en door de leeromgeving aan te passen. Ze nodigen ook uit om te differentiëren in evaluatie.

Differentiatie door te verdiepen en te verbreden

Sommige leerlingen denken meer conceptueel en abstract. Andere leerlingen komen vanuit een meer concrete benadering sneller tot inzichtelijk denken. Variëren in abstractie spreekt leerlingen aan op hun capaciteiten en daagt hen uit om van daaruit te groeien.

Daarnaast bieden leerplannen kansen om de complexiteit van leerinhouden aan te passen. Dat kan door een complexere situatie te schetsen, een minder ingewikkelde bewerking of handeling voor te stellen, of door meer kennis of vaardigheden aan te bieden om leerlingen uit te dagen.

De ene context kan betekenisvol zijn voor een leerlingengroep, terwijl een andere context dan weer betekenisvoller kan zijn voor een andere leerlingengroep. Leerinhouden in verschillende contexten aanbrengen biedt kansen om leerlingen aan te spreken op hun interesses en daagt hen tegelijk uit om andere interesses te verkennen en zo hun horizon te verruimen.

In 'extra' wenken bij de leerplandoelen en in beperkte mate ook via keuzeleerplandoelen bieden we je inspiratie om te differentiëren door te verdiepen en te verbreden.

Differentiatie door de leeromgeving aan te passen

Doordachte variatie in werkvormen (groepswork, individueel, auditief, visueel, actief ...) vergroot de kans dat leerdoelen worden gerealiseerd door alle leerlingen. Het helpt hen bovendien ontdekken welke manieren van leren en informatie verwerken best bij hen passen.

De ene leerling kan snel of zelfstandig werken, de andere heeft meer tijd of begeleiding nodig. Variëren in de mate van ondersteuning, gericht aanbieden van hulpmiddelen (voorbeelden, schrijfkaders, stappenplannen ...) en meer of minder tijd geven, daagt leerlingen uit op hun niveau en tempo.

Leerlingen op hun niveau en vanuit eigen interesses laten werken kan door te differentiëren in product, bijvoorbeeld door leerlingen te laten kiezen tussen opdrachten die leiden tot verschillende eindproducten.

Het samenstellen van groepen kan een effectieve manier zijn om te differentiëren. Rekening houden met verschil in leerdoelen en leerlingenkenmerken laat leerlingen toe van en met elkaar te leren.

Technologie kan al die vormen van differentiatie ondersteunen. Zo kunnen leerlingen op hun maat werken met digitale leermiddelen zoals educatieve software of online oefenprogramma's.

Differentiatie in evaluatie

Tenslotte laten de leerplannen toe te differentiëren in [evaluatie](#) en feedback. Evalueren is beoordelen om te waarderen, krachtiger te maken en te sturen.

Na de afronding van een lessenreeks of na een langere periode gaan leraren door middel van summatieve evaluatie na waar leerlingen staan. De keuze van een evaluatie- en feedbackvorm is afhankelijk van de vooropgestelde doelen.

Formatieve evaluatie is geïntegreerd in het leerproces en gaat uit van een actieve betrokkenheid van leraar en leerling. Het zet leerlingen aan het denken over hun vorderingen en laat leraren toe om tijdens het leerproces effectieve feedback te geven. Door middel van formatieve evaluatie krijgen leraren een goed zicht op het leerproces van leerlingen zodat ze het verder gericht en waar nodig kunnen bijsturen. Het is bovendien een rijke bron voor leraren om te reflecteren over de eigen onderwijspraktijk en de eigen pedagogisch-didactische aanpak bij te sturen.

1.5 Opbouw van leerplannen

Elk leerplan is opgebouwd volgens een vaste structuur. Alle onderdelen maken inherent deel uit van het leerplan. Schoolbesturen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen die de leerplannen gebruiken, verbinden zich tot de realisatie van het gehele leerplan.

De **inleiding** licht het leerplanconcept toe en gaat dieper in op de visie op vorming, de ruimte voor leraren(teams) en scholen en de mogelijkheden tot differentiatie.

De **situering** geeft aan waarop het leerplan is gebaseerd en beschrijft de samenhang binnen de graad en met de onderliggende graad, en de plaats in de lessentabel.

In de **pedagogisch-didactische duiding** komen de inbedding in het vormingsconcept, de krachtlijnen, de opbouw, de leerlijnen, de aandachtspunten met o.m. nieuwe accenten van het leerplan aan bod.

De **leerplandoelen** zijn helder geformuleerd en geven aan wat van leerlingen wordt verwacht. Waar relevant geeft een opsomming of een afbakening (★) aan wat bij de realisatie van het leerplandoel aan bod moet komen. Ook pop-ups bevatten informatie die noodzakelijk is bij de realisatie van het leerplandoel. De leerplandoelen zijn gebaseerd op de minimumdoelen van de basisvorming, de specifieke minimumdoelen of de doelen die leiden naar een beroepskwalificatie. Indien een leerplandoel verder gaat, vind je een '+' bij het nummer van het leerplandoel. Al die leerplandoelen zijn verplicht te realiseren. In een aantal gevallen zijn keuzedoelen opgenomen; die leerplandoelen zijn weergegeven in een grijze kleur en het nummer van het leerplandoel wordt voorafgegaan door 'K'.

De leerplandoelen zijn ingedeeld in een aantal rubrieken. Bovenaan elke rubriek vind je de relevante minimumdoelen van de basisvorming, de specifieke minimumdoelen en/of doelen die leiden naar een of meer beroepskwalificaties, afhankelijk van de finaliteit. Als leraar hoef je je die taal niet eigen te maken. Het volstaat dat je de leerplandoelen realiseert zoals opgenomen in het leerplan.

Waar relevant wordt de samenhang met andere leerplannen in dezelfde graad aangegeven, evenals de samenhang met de onderliggende graad.

'Duiding' bij een leerplandoel bevat een noodzakelijke toelichting bij het doel. In pedagogisch-didactische wenken vinden leraren inspiratie om met het leerplandoel aan de slag te gaan. Een rubriek 'extra' bij een leerplandoel biedt leraren inspiratie om verder te gaan dan wat het leerplandoel minimaal vraagt.

De **basisuitrusting** geeft aan welke materiële uitrusting vereist is om de leerplandoelen te kunnen realiseren.

Het **glossarium** bevat een overzicht van handelingswerkwoorden die in alle leerplannen van de graad als synoniem van elkaar worden gebruikt of meer toelichting nodig hebben.

De **concordantie** geeft aan welke leerplandoelen gerelateerd zijn aan bepaalde minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar een of meer beroepskwalificaties.

2 Situering

2.1 Samenhang met de tweede graad

Het leerplan Agrotechnieken plant heeft een samenhang met het leerplan Plant-, dier- en milieutechnieken in de 2de graad D/A-finaliteit.

2.2 Samenhang in de derde graad

2.2.1 Samenhang binnen de studierichting Agrotechnieken plant

Het leerplan Agrotechnieken plant heeft een samenhang met het leerplan Natuurwetenschappen B+S in de derde graad D/A-finaliteit.

2.2.2 Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit

Het leerplan Agrotechnieken plant heeft een samenhang met het leerplan Tuinaanleg en -beheer in de derde graad D/A-finaliteit voor het onderdeel anatomie en fysiologie van planten. De context bij Agrotechnieken plant is akkerbouw/grove groenteteelt, fruitteelt, teelten onder bescherming of teelten in open lucht.

2.2.3 Samenhang over de finaliteiten heen

Het leerplan Agrotechnieken plant heeft een samenhang met het leerplan Plant en milieu van de A-finaliteit.

2.3 Plaats in de lessentabel

Het leerplan is gebaseerd op specifieke minimumdoelen en doelen die leiden naar de beroepskwalificatie Productiemedewerker plant.

Het leerplan is gericht op 20 graaduren en is bestemd voor de studierichting Agrotechnieken plant.

Het geheel van de algemene en specifieke vorming in elke studierichting vind je terug op de [PRO-pagina](#) met alle vakken en leerplannen die gelden per studierichting.

3 Pedagogisch-didactische duiding

3.1 Agrotechnieken plant en het vormingsconcept

Het leerplan Agrotechnieken plant is ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialogeschool. In het leerplan ligt de nadruk op de technische en natuurwetenschappelijke vorming. De wegwijzer duurzaamheid maakt er inherent deel van uit.

Door middel van het studierichtingsleerplan Agrotechnieken plant verwerven de leerlingen competenties rond plantaardige productie. Leerlingen leren over planten en duurzame ontwikkeling van de wereld. De professionele wereld van plantaardige productie blijft in volle ontwikkeling. Kwaliteitsvolle en veelzijdige vorming draagt bij tot een dynamische en diverse ontwikkeling van deze sector. Ze bereidt leerlingen voor om in een reeks van bestaande en nieuwe beroepen binnen de samenleving hun weg te vinden.

Voor deze sector is een gedegen wetenschappelijke onderbouw van het grootste belang. Wetenschappelijke inzichten in chemie, biologie (anatomie en fysiologie) van planten en aardwetenschappen vormen de basis van een gedegen opleiding. De leerlingen binnen de D/A-finaliteit verwerven de wetenschappelijke vorming conceptueel en contextueel.

De leerlingen ontdekken vanuit de theorie en praktijk dat een kwaliteitsvolle beroepsuitoefening steunt op de wetenschappelijke onderbouwing ervan. Zij tonen het belang van wetenschap aan door er correct en verantwoord gebruik van te maken.

De vorming is ook gericht op een duurzame bewerking van natuur: het bewerken van de natuur en er ecologisch mee omspringen liggen aan de basis van die cultuur. Houdingen als respect en eerbied zowel voor de niet-levende materie als voor levende wezens zijn fundamenteel in de mens- en maatschappijvisie en liggen aan de basis van het leerplan Agrotechnieken plant. De aarde is ons gegeven en we dragen er een grote verantwoordelijkheid voor. In de algemene vorming en in de specifieke vorming ontdekken leerlingen hoe ze die verantwoordelijkheid in hun werk vertalen en hoe ze duurzaam met plant en milieu kunnen omgaan en een evenwicht kunnen vinden tussen economische en ecologische aspecten van hun beroepsuitoefening.

Uit die vormingscomponenten en wegwijzers zijn de krachtlijnen van het leerplan ontstaan.

3.2 Krachtlijnen

Land- of tuinbouwteelten verzorgen in functie van een duurzame en economisch rendabele plantaardige productie

De leerlingen verzorgen, vermeerderen en oogsten land- of tuinbouwgewassen (akkerbouw/grove groenteteelt, fruitteelt, teelten onder bescherming of teelten in open lucht) rekening houdend met kenmerken en eigenschappen van de gewassen, sectorspecifieke wet- en regelgeving, teelt- en cultuurtechnieken en de bodemomstandigheden. Ze waken over een economisch rendabele productie met een optimale groei en vermeerdering en over een duurzame plantaardige productie. Daarbij volgen ze steeds de voorschriften inzake hygiëne, veiligheid, milieu en kwaliteit.

De activiteiten zijn gebonden aan de seizoenen, waardoor de werkzaamheden deels repetitief van aard zijn in een bepaalde periode. Het werkterrein is echter breed, zodat de aard en de omvang van de werkzaamheden sterk kunnen verschillen.

Wetenschappen en labotechnieken inzetten om inzicht te verwerven en oplossingen te ontwikkelen

Een bijkomend pakket biologie geeft de leerlingen inzicht in processen op weefsel-, orgaan- en organismeniveau. Daarvoor is kennis over en inzichten in de subcellulaire structuur van de cel en cellulaire processen essentieel. Ze bestuderen de fysiologische processen en anatomische structuren bij planten vanuit een context-conceptuele benadering. Vanuit toegepaste agro-ecologie krijgen leerlingen inzicht in duurzaam bodembeheer. Daarnaast analyseren ze interacties en processen in ecosysteemdiensten met focus op antropogene invloeden voor het milieu, het klimaat en land- en tuinbouw. De leerlingen passen richtingspecifieke labovaardigheden met richtings-specifieke labomaterialen toe. Tot slot maken generieke onderzoekscompetenties een belangrijk deel uit van deze studierichting. Ze worden gerealiseerd met specifieke inhouden van de studierichting.

Machines, uitrusting en infrastructuur specifiek voor land- of tuinbouw gebruiken, controleren, reinigen en onderhouden

De leerlingen leren machines, uitrusting en infrastructuur gebruiken. Ze controleren en reinigen ze en ze voeren het basisonderhoud uit. Ze bereiden de machine voor op de werkzaamheden, controleren die voor en na de activiteit en voeren het dagelijks onderhoud uit. Ze volgen daarbij de reglementeringen, normen en aanbevelingen inzake kwaliteit, veiligheid, gezondheid, hygiëne, welzijn en milieu.

Beheer van het plantaardig productiebedrijf

De leerlingen leren economisch, duurzaam en rendabel handelen rekening houdend met sectorspecifieke wet- en regelgeving. Ze volgen met behulp van sectorspecifieke software de voorraad en administratie op zoals de voorraad van verbruiksgoederen, het registreren van gegevens m.b.t. gewasbescherming en bemesting.

3.3 Opbouw

De leerplandoelen zijn samengebracht in de rubrieken:

- Basiscompetenties in Agrotechnieken plant
- Toegepaste agro-ecologie
- Nomenclatuur en plantkunde
- Bodem, bemesting en klimaat
- Productie plant
- Land- en tuinbouwmechanisatie en techniek
- Beheer van het plantaardig productiebedrijf

3.4 Leerlijnen

3.4.1 Samenhang met de tweede graad

De leerlingen bestuderen in de tweede graad Plant-, dier- en milieutechnieken de bouw en delen van de plant en onderscheiden de belangrijkste kenmerken ervan. Ze leren nomenclatuurregels van plantennamen toepassen en planten verzorgen.

3.4.2 Samenhang in de derde graad

Zowel in het leerplan Agrotechnieken plant als in het leerplan Natuurwetenschappen B+S worden de labovaardigheden toegepast.

3.5 Aandachtspunten

3.5.1 Graadleerplan

Het leerplan Agrotechnieken plant is een graadleerplan. Het lerarenteam dient de leerplandoelen te spreiden over de twee leerjaren, overleg en een planmatige aanpak zijn daarbij cruciaal. De leerplandoelen moeten niet worden gelezen als een chronologische lijn voor de uitwerking in lessen. Je hebt de vrijheid om te bepalen in welke volgorde je ze aanbiedt en welke doelen je combineert. Bij de uitwerking van lessen en projecten gaat het steeds over één of meer van onderstaande leerplandoelen al dan niet uit verschillende leerplanrubrieken. Om de leerplandoelen te realiseren is ook achterliggende kennis nodig. Die kan je via toepassingen of via projecten aanreiken.

3.5.2 Werkpleklerin

Verschillende vormen van werkpleklerin kunnen een meerwaarde bieden voor de realisatie van dit leerplan en voor de voorbereiding op een vlotte overstap naar de arbeidsmarkt. Werkpleklerin omvat een breed continuüm van leeractiviteiten die gericht zijn op het verwerven van algemene en beroepsgerichte competenties waarbij de arbeidssituatie de leeromgeving is. Het kan onder meer gaan om gesimuleerde werkomgevingen, observatie-activiteiten en leerlingenstages. De school heeft de ruimte om een beleid uit te stippelen over welke vormen van werkpleklerin een plaats krijgen in de lespraktijk en met welk doel werkpleklerin wordt ingezet

3.5.3 Onderzoekscompetentie

De onderzoekscompetentie moet worden gerealiseerd met inhouden van dit leerplan die gerelateerd zijn aan specifieke minimumdoelen. In Agrotechnieken plant kan de onderzoekscompetentie ook aan bod komen via het leerplan Natuurwetenschappen. Om dat duidelijk te maken wordt het leerplandoel over de onderzoekscompetentie voorafgegaan door een #. Dat geeft aan dat het leerplandoel hier aan bod kan komen, maar dat het ook kan worden gerealiseerd via andere leerplannen van het specifiek gedeelte van de studierichting. Je overlegt op schoolniveau welke keuzes worden gemaakt met betrekking tot de realisatie van de onderzoekscompetentie. Op de PRO-tegel [onderzoekscompetentie](#) kan je voor elke studierichting terugvinden via welke leerplannen onderzoeken kan worden gerealiseerd.

Bij LPD 6 geven we aan met welke inhouden de onderzoekscompetentie kan worden gerealiseerd. Op de leerplanpagina vind je meer informatie over en een aantal mogelijke voorbeelden van hoe je via specifieke inhouden van dit leerplan met je leerlingen kan werken aan de onderzoekscompetentie.

3.5.4 Fytolientie

De leerlingen behalen na het succesvol beëindigen van de studierichting Agrotechnieken plant de fytolientie P2. Daartoe moet worden voldaan aan de wettelijk verplichte voorwaarden zoals bepaald in KB van 19 maart 2013 (zoals gewijzigd) in functie van een duurzaam gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en toevoegingsstoffen. Conform het Koninklijk besluit moeten de specifieke inhouden worden gerealiseerd in minimaal 60 uur.

3.5.5 Context

De leerlingen dienen hun opleidingstraject te vervullen binnen minimaal twee contexten, namelijk akkerbouw/grove groenteteelt, fruitteelt, teelten onder bescherming of teelten in open lucht.

- Akkerbouw/grove groente:
 - Akkerbouwgewassen: granen, mais suikerbiet, aardappelen, energiegewassen ...
 - Grove groenten: koolgewassen, prei, bonen, erwten ...
 - (Semi-)machinaal oogsten
 - Hoofdzakelijk voor verwerkende industrie
 - Geteeld op grotere oppervlakten
- Fruitteelt: Onder fruit wordt hard, zacht en steenfruit begrepen.
 - Hard fruit: appels, peren ...
 - Steenfruit: kersen, pruimen ...
 - Zacht fruit: bessen, aardbeien ...

- Tuinbouw van teelten onder bescherming: Teelten onder bescherming zijn eetbare en industriegewassen.
 - Eetbare gewassen: paprika's, komkommer, sla, champignons, witlof ...
 - Niet eetbare (sierteelt), bloemen, potplanten ...
- Tuinbouw van teelten in open lucht.

3.5.6 Basiscompetenties

Om de beroepsgerichte vorming effectief te realiseren, is het van belang dat leerlingen een aantal generieke competenties verwerven. Zij fungeren als onderbouw van de beroepsgerichte vorming, ze zijn de voorwaarde om die vorming te kunnen realiseren. In sommige gevallen worden die generieke competenties in het leerplan binnen specifieke doelen uitgediept of geconcretiseerd, maar in alle gevallen is het belangrijk dat je er als leraar en lerarenteam oog voor hebt. We hebben die competenties opgenomen in de rubriek basiscompetenties in Agrotechnieken plant.

3.6 Leerplanpagina

Wil je als gebruiker van dit leerplan op de hoogte blijven van inspirerend materiaal, achtergrond, professionalisering en lerarennetwerken, surf dan naar de [leerplanpagina](#).

4 Leerplandoelen

4.1 Basiscompetenties in Agrotechnieken plant

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 1 De leerlingen handelen in teamverband (organisatiecultuur, communicatie, procedures).

Wenk: Je kan de leerlingen wijzen op het belang van steeds op tijd te komen, hulp te bieden, hulp te aanvaarden van anderen, elke andere persoon in het team te respecteren, samen werken aan een gemeenschappelijk resultaat.

Wenk: Je kan aandacht hebben voor een veilig leerklimaat zodat de leerling durft uitleg te vragen.

LPD 2 De leerlingen handelen veilig en ergonomisch volgens veiligheidsvoorschriften en veiligheidsregels.

Wenk: Het is belangrijk de juiste technieken bij heffen, tillen, hijsen en verplaatsen aan te

leren. Het vergelijken van de lichaamshouding (statisch, dynamisch) van een medeleerling met een referentiebeeld is een eerste stap om zich bewust te worden van de eigen houding.

Wenk: Je kan de leerlingen leren gebruik maken van informatie uit instructiekaarten voor technische systemen, productetiketten, pictogrammen en symbolen interpreteren, onderhoudsvoorschriften, H/P-zinnen, handleidingen ... zodat ze voorbereid zijn in geval van aanraking of een ongeval met bepaalde producten.

Wenk: Tijdens het werken buiten kunnen leerlingen te maken krijgen met koude, warmte, wind, regen, sneeuw en vorst. Werken in dergelijke omstandigheden houdt risico's in voor de veiligheid en de gezondheid (bv. onderkoeling, bevriezing en vrieswonden, risico's voor vallen en uitglijden, zonnestek, ...).

LPD 3 De leerlingen handelen kwaliteitsbewust volgens kwaliteitsnormen en productierichtlijnen.

Wenk: Je kan samen met je leerlingen sectorspecifieke richtlijnen zoals Vegaplan, GLB, MAP, CODIPLAN ... doornemen. Het is belangrijk dat leerlingen deze richtlijnen steeds toepassen en volgen. De kwaliteit van het eindproduct moet steeds voortvloeien uit het realiseren van de overige leerplandoelen.

LPD 4 De leerlingen onderhouden infrastructuur en omgeving en volgen de richtlijnen voor het sorteren van afval.

Wenk: Het is belangrijk dat de leerlingen de richtlijnen voor het sorteren van afval correct toepassen.

Wenk: Voorbeelden van onderhoud aan de omgeving:

- onderhoud houtkant of knotwilgen rond het bedrijf of de percelen;
- onderhoud rond serre: onkruid en ongedierte vrij houden;
- grachten en sloten rond het bedrijf onderhouden.

LPD 5 De leerlingen handelen hygiënisch rekening houdend met

- **sanitaire normen,**
- **hygiëne- en veiligheidsvoorschriften voor voedingsmiddelen (HACCP),**
- **de regels van goede bedrijfshygiëne.**

Wenk: Het is belangrijk dat de leerlingen steeds de persoonlijke hygiëneregels respecteren: bedekken van eventuele wonden, werk- en beschermkledij dragen, de hygiëneprocedure volgen.

Wenk: Je kan bacteriën, schimmels en virussen aanwezig op handen of oppervlakten aantonen door een swaafdruk en kweek te maken.

Wenk: Het is belangrijk om leerlingen te wijzen op het vermijden van ziekte-insleep en -overdracht. Ook binnen de plantaardige productie is dit een belangrijk item dat steeds meer op de voorgrond komt. Insleep van ziekteverwekkers kan gebeuren via dieren, personen, vervoersmiddelen, materiaal en machines, maar ook via water en lucht kunnen ziektekiemen op het bedrijf of in de teelt binnenkomen. Versleep of verspreiding van ziekteverwekkers zelf gebeurt via

behandelingsmateriaal, bedrijfseigen materiaal en machines, ongedierte of dieren. Aandacht voor het dragen van gepaste praktijkkledij, het wassen en ontsmetten van handen, schoeisel en materiaal, het respecteren van quarantainetermijnen en -richtlijnen zijn strikt noodzakelijk in deze studierichting. Ook tijdens werkplekleren, in stagebedrijven en in de thuisomgeving dient men steeds alle richtlijnen te volgen om elke vorm van besmetting te voorkomen.

Wenk: Het systematisch benadrukken, sensibiliseren en inoefenen zal leiden tot het automatiseren van deze handelingen.

LPD 6 # De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met specifieke inhouden van dit leerplan.

Samenhang: II-III GFL-ddaa LPD 21, 22, 23, 27

Wenk: Voorbeelden van specifieke inhouden uit dit leerplan die je kan betrekken bij het doorlopen van een onderzoekscyclus: fysiologie en anatomie van planten, agro-ecologie.

Wenk: Bij fasen in een onderzoekscyclus kan je denken aan: oriëntatie, probleem(stelling) of onderzoeksvraag, onderzoeksmethode, gegevensverzameling, analyse, conclusie, rapportering. Afhankelijk van de context kunnen een of meerdere fasen in de onderzoekscyclus zelfstandig of onder begeleiding gebeuren.

Wenk: Leerplandoelen uit de krachtlijn en de rubriek “betekenisvol leren en kiezen” van het Gemeenschappelijk funderend leerplan bereiden voor op een onderzoekscyclus. Leerlingen leren zo vanaf het eerste jaar om doelgericht informatie op te zoeken in diverse bronnen, de informatie doelgericht te beoordelen en te verwerken op een kritische en systematische manier. Ook leren ze om cyclisch te reflecteren over hun eigen leerproces en dat doelgericht bij te sturen. In het Gemeenschappelijk funderend leerplan vind je suggesties om met die doelen aan de slag te gaan en een leerlijn op te bouwen waardoor leerlingen in de derde graad in staat zijn om een onderzoekscyclus te doorlopen.

LPD 7 De leerlingen passen geschikte labotechnieken toe om betrouwbare informatie te verzamelen rekening houdend met goede labopraktijken.

Wenk: Voorbeelden van labotechnieken: meettechnieken toepassen, meettoestellen en microscoop gebruiken, omgaan met glaswerk, gebruik van hittebronnen ...

Wenk: Voorbeelden van goede labopraktijken: persoonlijke bescherming dragen en andere veiligheidsrichtlijnen volgen, orde en netheid op de werkpost, goed gebruik en onderhoud van hulpmiddelen, aandacht voor risico's (bijvoorbeeld hitte, vreemde geuren ...).

Wenk: Leerlingen gebruiken hulpmiddelen en meetinstrumenten zoals balans, pH-meter en -indicatoren, thermometer, glaswerk, pipet, gereedschappen, chronometer (gsm), camera, fototoestel, microscoop, decibelmeter (gsm) ...

Wenk: Je kan volgende laboproeven uitvoeren:

- wateronderzoek;
- bodemonderzoek;

- substraat- en drainage-onderzoek;
- microscopisch onderzoek van ziekten en belagers;
- gebruik van Refractometer, lugol ... voor het aantonen van zetmeel en rijpheid;
- pH en Ec proeven.

4.2 Toegepaste agro-ecologie

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 8 De leerlingen handelen volgens principes van een duurzame plantaardige productie, milieunormen en agro-ecologische principes.

Wenk: Agro-ecologie is het benutten van relaties tussen mens, land- en tuinbouw en natuur voor het ontwerp en beheer van duurzame voedselsystemen.

Wenk: De belangrijkste richtinggevende principes van agro-ecologie zijn:

- streven naar meer bodemgezondheid door goed beheer van het organisch stofgehalte en door het stimuleren van bodemleven;
- het dynamisch beheer van biodiversiteit, op alle niveaus van het ecosysteem (van bodemmicroben tot planten en dieren) om veerkrachtige en duurzame systemen te creëren, die ook functioneel zijn voor de productieve land- en tuinbouwbedrijfsvoering;
- het sluiten van nutriëntencycli door het maximaliseren van de cyclische stroom van hulpbronnen binnen het ecosysteem om afval te minimaliseren en te zorgen voor optimaal gebruik van hulpbronnen om zoveel mogelijk voedsel te produceren met zo min mogelijk inspanning en impact op het milieu;
- het recyclen van voedingsstoffen en drastisch verminderen van extern aangekochte inputs waaronder chemische bestrijding, kunstmest en fossiele brandstoffen;
- het bevorderen van menselijke en sociale rechtvaardige waarden in ecologisch duurzame land- of tuinbouw- en voedselproductiesystemen waardoor een hechtere band tussen producent en consument ontstaat rekening houdend met de lokale gemeenschappen en culturele waarden;
- co-creatieve en systemische kennisopbouw door het bevorderen van samenwerking en de uitwisseling van kennis tussen boeren, wetenschappers en andere belanghebbenden om innovatieve en aangepaste oplossingen te ontwikkelen voor complexe problemen in land- of tuinbouw.

Wenk: Je kan aandacht hebben voor Functionele Agro Biodiversiteit (FAB). Dit zijn die elementen van biodiversiteit die ecosystemendiensten leveren, die duurzame land- of tuinbouwproductiviteit ondersteunen, en die ook voordelen opleveren voor het milieu en de maatschappij in haar geheel. Om FAB te bevorderen, kunnen verschillende FAB-maatregelen worden uitgevoerd. Dit zijn gerichte maatregelen om specifieke delen van de biodiversiteit in en rond de akker te vergroten en zo de bestuiving, de plaag- en ziektebestrijding en de bodem- en waterkwaliteit in de percelen te verbeteren.

Wenk: De 10 FAB maatregelen zijn:

- niet-kerende grondbewerking;
- vruchtwisseling;
- mengteelten;
- groenbedekkers of vanggewassen;
- inbreng van organische stof;
- mestkwaliteit;
- agroforestry of boslandbouw;
- beheer van houtkanten;
- randenbeheer;
- FAB-ondersteunende maatregel: gebruik van fysische en biologische gewasbescherming.

Wenk: Het begrip duurzaamheid betekent

- verspilling vermijden van grondstoffen;
- zuinig gebruik van gas, water, elektriciteit, onderhoudsproducten;
- grondstofbesparend en kostprijzbewust werken;
- respectvol omgaan met milieu en de natuur.

LPD 9 De leerlingen evalueren maatregelen voor duurzaam bodembeheer in functie van ecosysteemdiensten van bodems.

Wenk: Je kan volgende maatregelen aan bod brengen:

- Technieken voor carbonfarming:
 - groenbedekkers en onderzaai maximaal inzetten;
 - een verruimde teeltrotatie toepassen;
 - organische mest gebruiken;
 - compost gebruiken.
- Technieken voor erosiebestrijding:
 - brongericht: gereduceerde bodembewerking;
 - structureel: hagen, bermen, bufferbekkens.

Wenk: Je kan bij dit leerplandoel gebruik maken van bodemscans en bodemkaarten om vanuit verschillen in bodemopbouw en ondergrond van een perceel verschillen in opbrengst te verklaren.

LPD 10 De leerlingen analyseren interacties en processen in ecosystemen.

Duiding: Het gaat hier zowel om de interactie tussen organismen als de interactie tussen biotische en abiotische elementen in ecosystemen.

Wenk: Je kan de leerlingen laten werken met metingen zoals temperatuur, zuurstofgehalte in water, korrelgrootte, pH, EC, identificatie van planten, nemen van stalen langs een transect, verdichting meten via dichtstok ...

Wenk: Mogelijke interacties die je aan bod kan brengen:

- Interacties tussen organismen:

- voedselkringloop
 - commensalisme, mutualisme, parasitisme, symbiose, antibiose
- Interacties tussen biotische en abiotische elementen
 - bodemstructuur en bodemfauna, waterkwaliteit en waterfauna, luchtkwaliteit en korstmossen ...
- Voorbeelden van processen:
 - N-cyclus, C-Cyclus, P-cyclus, waterkringloop ...

LPD 11 De leerlingen analyseren effecten van land- of tuinbouw op ecosystemen en ecosysteemdiensten.

Duiding: De effecten van menselijke invloeden kunnen zowel negatief (verstoring van ecosystemen) als positief (maatreggebodemlen om evenwichten te herstellen) zijn.

Wenk: Je kan de effecten van agro-ecologische ingrepen onderzoeken.

Wenk: Voorbeelden van positieve antropogene invloeden uit de land- of tuinbouw zijn:

- het juist toepassen van nutriënten ten goede van productie van voedsel of hout (agroforestry) en opslag van koolstof in biomassa;
- goed koolstof- en humusgehalte in de bodem: vermindering erosie en verhoging bodembiodiversiteit;
- behoud en onderhoud van open ruimte, landschap en plattelandstoerisme.

Wenk: Voorbeelden van negatieve antropogene invloeden uit de land- of tuinbouw zijn:

- verkeerd gebruik van GBM: organismen doden die helpen bij de bestuiving, plagen voorkomen of de bodemvruchtbaarheid verzekeren;
- verdichting en verslemping van de bodem door gebrek aan organisch materiaal in de bodem;
- vervuiling van oppervlakte- en grondwater door bemesting en GBM.

4.3 Nomenclatuur en plantkunde

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 12 De leerlingen leggen fysiologische processen van groei, transport en voortplanting bij planten uit.

2de graad: Bouw van plantendelen in functie van groei, voortplanting of transport (II-PDM-da LPD 14); assimilaten en water (II-PDM-da LPD 14)

Wenk: In functie van fysiologische processen kan je aspecten van transport herhalen en uitbreiden vanuit de tweede graad: het snel vervoer van water, mineralen en afgewerkte producten via gespecialiseerd transportweefsel en het langzaam transport van cel tot cel en via intercellulaire ruimtes. Het floëem staat in voor het vervoer van stofwisselingsproducten en signaalmoleculen naar alle delen van de plant. Hierdoor speelt het een belangrijke rol bij de ontwikkeling van de plant.

Wenk: Je kan de ontwikkelingsprocessen op een cyclische manier benaderen: de

structuur van de voortplantingsorganen kan je herhalen in functie van voortplanting en groei. Overleg met leraren van de tweede graad is aangewezen.

Wenk: Je kan dubbele bevruchting, zaadkieming, bladontwikkeling, vruchtontwikkeling, bloei-inductie en vruchtverspreiding behandelen.

LPD 13 De leerlingen leggen fysiologische processen van waarneming bij planten uit.

2de graad: Bouw van plantendelen in functie van groei, voortplanting of transport (II-PDM-da LPD 14)

Wenk: Je kan starten vanuit experimenten en waarnemingen en van daaruit fysiologische processen van waarneming verklaren.

Wenk: Je kan voorbeelden van groeiorientatie behandelen bv. positieve fototropie, bladeren die zich meestal loodrecht op de lichtrichting plaatsen, heliotropie, positieve en negatieve geotropie.

Wenk: Je kan de relatie onderzoeken tussen fytochroom en de bloeireactie (invloed van daglengte, van temperatuur) en tussen fytochroom en de groeireactie (bv. invloed van fytochroom B2 op strekking van zaailingen).

LPD 14 De leerlingen leggen aan de hand van voorbeelden de werking en het effect van plantenhormonen uit.

2de graad: bouw van plantendelen in functie van groei, voortplanting of transport (II-PDM-da LPD 14)

Wenk: Voorbeelden van plantenhormonen: ethyleen, auxine, abscisinezuur, gibberelline, cytokinine. Je kan effecten van plantenhormonen op stengelelongatie, bloei – inductie, zaadontwikkeling en zaadkieming aan bod laten komen.

Wenk: Je kan aandacht besteden aan het belang van de werkzame verhouding van plantenhormonen in de plant waardoor andere processen mogelijk kunnen optreden.

Wenk: Mogelijke practica en onderzoeks onderwerpen : het onderzoeken van

- het effect van IAA op ontwikkeling en groei van waterkers;
- het effect van gibberellinen op stengel-en bladlengte bij de erwt;
- de bevorderende en remmende werking van ethyleen;
- stekken met of zonder stekpoeder;
- de aanwezigheid en het effect van kieming remmende stoffen in zaadwand en vruchtvlees.

LPD 15 De leerlingen benoemen planten volgens plantkenmerken of productie-eigenschappen en rekening houdend met sectorgebonden naamgeving.

Wenk: Je kan de leerlingen de plantenkennis bijbrengen door gebruik te maken van plantenfiches of te leren werken met apps.

4.4 Bodem, bemesting en klimaat

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 16 De leerlingen beoordelen op basis van weers-, klimaats- en bodemomstandigheden of activiteiten uitvoerbaar of wenselijk zijn op het geplande moment.

Wenk: Je kan vertrekken vanuit het opvolgen en interpreteren van de weersgegevens. Bv. pluviometer aflezen, T som bepalen, windsnelheid en -richting ...

Wenk: Je kan met de leerlingen de gevolgen van slechte weers-, klimaats- en bodemomstandigheden bespreken op de activiteit die je wil uitvoeren.

LPD 17 De leerlingen beoordelen de conditie van de bodem of het substraat.

Wenk: Je kan volgende onderzoeken aan bod laten komen:

- waterdoorlaatbaarheid van de bodem of substraat;
- verdichtingsproef;
- grondanalyse en staalname;
- structuurdegradatie;
- aanwezigheid van zuurstof;
- vergelijking van verschillende substraten of grondsoorten.

Wenk: Je kan met de leerlingen een bodemanalyse uitvoeren of bespreken. Je kan vanuit deze bodemanalyse verdergaan om een bemestingsplan op te stellen voor een teelt volgens de geldende normen. Maar ook waarneming vanuit het veld kan een start zijn.

LPD 18 De leerlingen bereiden gronden of substraten voor.

Wenk: Voorbeelden: nivelleren, spitten, ploegen, grond losmaken, opgieten ...

LPD 19 De leerlingen bemesten duurzaam rekening houdend met instructies, wettelijke voorschriften en verplichtingen.

Wenk: Je kan de leerlingen bemestingsnormen, milieunormen, uitrijregeling ... laten opzoeken en toepassen.

4.5 Productie plant

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 20 De leerlingen planten, zaaien of vermeerderen.

Wenk: Het is belangrijk dat leerlingen de voorschriften en instructies voor planten en zaaien van gewassen juist opvolgen zoals positie, zaai- of plantdiepte, zaaimoment, zaaidichtheid, plantafstand ...

LPD 21 De leerlingen volgen de groei en ontwikkeling bij planten op.

- ★ Meest courante teelt- en cultuurtechnieken
Klimaatregeling (ventilatie, temperatuur, luchtvochtigheid)
Plantenziektes en plagen

Wenk: Je kan gebruik maken van apps, sites en applicaties van proefbedrijven, onderzoekscentra ...

LPD 22 De leerlingen passen op een duurzame manier gewasbescherming toe met inbegrip van de vereisten voor het behalen van fyto-licentie P2.

LPD 23 De leerlingen plaatsen irrigatie-uitrustingen om planten van water te voorzien volgens de noden van het gewas, heersende omstandigheden en technieken.

Wenk: Je kan leerlingen wijzen op de optimale waterbehoefte voor een gewas.

Wenk: Je kan in samenspraak met teeltleiders een irrigatiesysteem aanleggen.

Wenk: Je kan proeven met verschillende irrigatie-uitrustingen uitvoeren.

Wenk: Het is belangrijk om aandacht te hebben voor duurzaam waterbeheer.

LPD 24 De leerlingen volgen de werking van irrigatie-uitrustingen op.

Wenk: Je kan het sproeibeeld analyseren.

Wenk: Je kan via vochtmeting de efficiëntie van irrigatie in kaart brengen.

LPD 25 De leerlingen oogsten oogstklare gewassen en producten.

LPD 26 De leerlingen hanteren producten van plantaardige oorsprong rekening houdend met kwaliteitsnormen, hygiëne- en veiligheidsvoorschriften.

Wenk: Het is belangrijk dat leerlingen aandacht hebben voor het correct afvoeren van plantaardig materiaal om ziekte-overdracht en besmetting te vermijden.

Wenk: Je legt best de link met lastenboek, certificering en labels, sectorgids primaire plantaardige productie, FAVV richtlijnen ...

LPD 27 De leerlingen bewaren producten.

- ★ Opslagmodaliteiten (koeling, ventilatie, bescherming) en conditioneringstechnieken

Duiding: Opslagmodaliteiten voor planten en groenten zijn de verschillende manieren waarop deze producten kunnen worden opgeslagen om de kwaliteit en versheid te behouden. Goede opslagpraktijken zijn essentieel voor het behoud van de kwaliteit en versheid van planten en groenten.

Wenk: Veelgebruikte opslagmodaliteiten voor planten en groenten:

- koelkasten: koude temperaturen vertragen de rijping en houden groenten en fruit vers;

- diepvriezers: groenten en fruit kunnen ook langere tijd worden bewaard in de vriezer. Bij het invriezen moeten ze wel op de juiste manier worden voorbereid;
- bewaarplaatsen: voor bepaalde groenten en fruit, zoals aardappelen, uien en pompoenen, kunnen donkere, koele en droge ruimtes gebruikt worden om ze te bewaren;
- koelhuizen: grotere hoeveelheden groenten en fruit kunnen in koelhuizen worden opgeslagen, waar de temperatuur, luchtvochtigheid en andere omstandigheden optimaal zijn;
- geconditioneerde opslag: dit is een opslagfaciliteit die wordt gebruikt om de omstandigheden in de opslagruimte te regelen, zoals de temperatuur, vochtigheid, luchtcirculatie en atmosferische druk, om de kwaliteit en versheid van het product te behouden.

LPD 28 De leerlingen verpakken plantaardige producten volgens kenmerk, bestelling, kwaliteitseis of wijze van transport.

4.6 Land- en tuinbouwmechanisatie en techniek

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 29 De leerlingen houden bij het inzetten van land- en tuinbouwmachines rekening met weers-, klimaats- en bodemomstandigheden.

Wenk: Je kan leerlingen alternatieven of mogelijkheden aanreiken om toch machines te kunnen inzetten in minder gunstige omstandigheden. Enkele voorbeelden:

- verlagen van de bandenspanning;
- dubbele banden;
- inschakelen van extra tractie (4 wielaandrijving, activering tractie van machine ...).

LPD 30 De leerlingen bereiden het transport van producten en materialen voor.

- ★ Transporttechnieken en -modaliteiten
Veilig laden en lossen

Wenk: Het is belangrijk dat leerlingen goederen en materialen op een veilige en correcte manier laden en transporteren met aandacht voor kwaliteitsbehoud van het product.

LPD 31 De leerlingen gebruiken handgereedschap, elektrisch gereedschap, toestellen, land- en tuinbouwmachines en technische installaties op een veilige en duurzame manier.

LPD 32 De leerlingen voeren preventief of correctief basisonderhoud en dagelijkse controle van machines en technische installaties uit.

- ★ Elektriciteit, mechanica, hydraulica en pneumatica in functie van landbouwmachines en technische installaties

Wenk: Je kan aandacht hebben voor verlichting op trekker en aanhangwagen.

Wenk: Kenmerken van slijtage: kettinglengte, riem- en tandwielslijtage, lengte en slijtage van transportbanden, luchtverlies in pneumatische installaties.

Wenk: Je hebt aandacht voor het volgen van procedures en richtlijnen bij onderhoudswerkzaamheden:

- aandacht voor gebruik van gepast gereedschap;
- de montagevolgorde;
- de voorschriften van de fabrikant zoals aanhaalmoment, voorbehandeling te monteren onderdelen, ...;
- de druk van gassen en het niveau van vloeistoffen van het systeem en hun voorgeschreven peil;
- specifieke onderhoudsacties voor kettingen, lagers ...;
- proefdraaien van de machine of installatie na onderhoud.

Wenk: Je kan de leerling attent maken op slijtage, speling, ontbreken van smeermiddelen, ontbreken van onderdelen...

Wenk: Je kan aandacht hebben voor borgingen volgens voorschrift.

Wenk: Het opsporen van lekken na montage kan een onderdeel zijn van de opdracht.

4.7 Beheer van het plantaardig productiebedrijf

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 33 De leerlingen handelen rendabel en economisch volgens sectorspecifieke wet- en regelgeving.

Wenk: Je kan de leerlingen een voorbeeld van een bedrijfseconomische boekhouding tonen en de belangrijkste kengetallen van plantaardige productie bespreken.

Wenk: Je kan de leerlingen een fictieve kostprijsberekening laten maken rekening houdend met de actuele prijzen en wetgeving.

Wenk: Voorbeelden van sectorspecifieke wet- en regelgeving: MAP, VLIF, GLB ...

Wenk: Je kan aandacht hebben voor specifieke steunmaatregelen en subsidies in de sector.

Wenk: Je kan aandacht hebben voor korte keten en andere verdienmodellen.

LPD 34 De leerlingen volgen de opslag van plantaardige producten op met oog voor kwaliteit, veiligheid en rendabiliteit.

Wenk: Je kan dit leerplandoel in samenhang zien met LPD 26, LPD 27 en LPD 28.

LPD 35 De leerlingen volgen de voorraad op van verbruiksgoederen.

Wenk: Je kan leerlingen de berekening laten uitvoeren om te weten hoeveel meststoffen er nog aanwezig zijn ter voorbereiding van de mestbankaangifte.

LPD 36 De leerlingen volgen de administratie op met behulp van sectorspecifieke software.

Wenk: Voorbeelden van sectorspecifieke software: verzamelaanvraag, labelsoftware, VLM e-loket, private softwarepaketten.

5 Pop-up

Fytolicentie P2

Kennis en vaardigheden in functie van Agrotechnieken plant voor de fytolicentie P2 (60u):

- Relevante wetgeving i.v.m. gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (10u):
 - EU wetgeving:
 - Richtlijn 2009/128 duurzaam gebruik van pesticiden
 - Verordening 1107/2009 toelating gewasbeschermingsmiddelen
 - Federale wetgeving:
 - KB duurzaam gebruik van gewasbeschermingsmiddelen
 - Residuwetgeving
 - Verplichte keuring van de spuittoestellen
 - Transport van gevaarlijke stoffen ADR
 - Vlaamse wetgeving:
 - Vlaams Actieplan duurzaam gebruik van pesticiden: vooral van toepassing op openbare en publiektoegankelijke terreinen (groenvoorzieners-openbare besturen) (Zonderisgezonder-programma VMM)
 - IPM
 - Vlarem
 - Biologische landbouw
- Gewasbeschermingsmiddelen (10u):
 - Definities
 - Soorten
 - Werking
 - Formulering
 - Gevarencategorieën
 - Resistentie
 - Types, gebruik, selectiviteit, indeling, werkingwijze (in functie van relevantie voor de sector): herbiciden, insecticiden, fungiciden, acariciden, mollusciciden, nematiciden, groeiregulatoren, grondontsmettingsmiddelen, rodenticiden, afweermiddel, loofdodingsmiddel, bewaarmiddelen, ...
 - Alternatieve gewasbeschermingsmethoden (mechanisch, fysisch, biologisch, ...)
 - Fytoweb
- Correct gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (10u):
 - Spuittechniek: diverse behandelingstoestellen, bouw en werking spuittoestel

- Goede praktijk vóór toepassing:
 - Lezen etiket
 - Berekenen dosis, hoeveelheid spuitvloeistof per behandelde oppervlakte
 - Beschermkledij
- Goede praktijk tijdens toepassing:
 - Correcte afstelling spuittoestel
 - Vullen van spuittoestel
 - Opvang en verwerken van spuitresten
 - Weersomstandigheden
 - Type product
- Goede praktijk na toepassing:
 - Reinigen spuittoestel
 - Verwerken van spuitresten
 - Opslag en verwerking lege verpakkingen
- Spuitlokaal: voorwaarden voor opslag
- Registratie
- Risico's bij gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (10u):
 - Milieu:
 - Hoe komt een GBM in het milieu?
 - Hoe reageert het milieu op GBM?
 - Hoe gaat u milieubewust om met GBM?
 - Water: bufferzones, vul-spoelplaatsen, drift
 - Nuttige organismen: bijen, natuurlijke vijanden, selectieve GBM
 - Niet-doelwitorganismen
 - Buurpercelen: natuur- en bosgebieden, particulieren, openbare en publiek toegankelijke terreinen
 - Mens:
 - Giftigheid en vergiftiging: acuut/ chronisch
 - Opname van GBM: mond, ademhaling, huid
 - Giftigheid i.f.v. formulering, toepassingswijze
 - Mogelijke impact op de gezondheid: lange en korte termijn: kankerverwekkende middelen, hormoon-verstoorders, mutagene middelen
 - Effect op omstaanders/consument (residu)
 - EHBO bij vergiftiging
 - Wat te doen in geval van ongeval?
- Gewasbescherming (10u):
 - Oorzaken van schade:
 - Abiotische oorzaken
 - Fysische factoren: temperatuur, lichtsterkte, vochtigheid, oppervlaktespanning, bodemhardheid en bodemtextuur

- Chemische factoren: zuurstofgehalte, stikstofgehalte, nitraatgehalte, fosfaatgehalte
- Biotische oorzaken: schimmels, insecten, onkruiden, spint, aaltjes, bacteriën, virussen, slakken, ...
- In functie van de sector plantaardige productie
 - Voornaamste ziektes en plagen: Cyclus, schadebeeld, bestrijding (chemisch/ alternatief)
 - Voornaamste onkruiden:
 - Éénjarigen, doorlevenden
 - Éénzaadlobbigen, tweezaadlobbigen
 - Bestrijdingsmethoden (chemisch/alternatief/ IPM)
- Toegepaste gewasbescherming toegepast per sector (10u).

6 Basisuitrusting

Basisuitrusting verwijst naar de infrastructuur en het (didactisch) materiaal die beschikbaar moeten zijn voor de realisatie van de leerplandoelen.

Om de leerplandoelen te realiseren dient de school minimaal de hierna beschreven infrastructuur en materiële en didactische uitrusting ter beschikking te stellen die beantwoordt aan de reglementaire eisen op het vlak van veiligheid, gezondheid, hygiëne, ergonomie en milieu. Specifieke benodigde infrastructuur of uitrusting hoeft niet noodzakelijk beschikbaar te zijn op de school. Beschikbaarheid op de werkplek of een andere externe locatie kan volstaan. We adviseren de school om de grootte van de klasgroep en de beschikbare infrastructuur en uitrusting op elkaar af te stemmen.

De technische voorschriften inzake arbeidsveiligheid van de Codex over het welzijn op het werk en aanvullend ook het Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming (ARAB), het Algemeen Reglement op Elektrische Installaties (AREI) en het Vlaams Reglement betreffende de Milieuvergunning (VLAREM) zijn van toepassing.

De rubrieken 'Infrastructuur' en 'Materiaal, toestellen, machines en gereedschappen' beschrijven de minimale materiële vereisten in algemene zin. Verdere materiële vereisten voor het realiseren van de labovaardigheden worden in de context van de school nog geconcretiseerd op basis van pedagogisch-didactische keuzes waaronder de geselecteerde proeven, de gebruikte stoffen en de aanwezige (basis)uitrusting.

De zorg van de school voor een veilige, gezonde en milieubewuste leef- en leeromgeving vormen een uitgangspunt. De zorg voor veiligheid en milieuzorg op school wordt geconcretiseerd in adviezen vanuit wettelijke regelgeving rond welzijn en milieu in de uitgave 'Chemicaliën op school' (COS) van de Koninklijke Vlaamse Chemische Vereniging (KVCV). De COS-brochure vormt dan ook de leidraad inzake veiligheidsonderwijs voor leerlingen, de aankoop, opslag en het gebruik van chemicaliën, het milieuvriendelijk en veilig afvalbeheer, de inrichting van wetenschapslokalen en de organisatie van praktijklessen. Er werd rekening gehouden met de pedagogisch-didactische aspecten van de wetenschappelijke vakken in het secundair onderwijs en met het onderwijsniveau, de studierichtingen, de leerdoelen en de vaardigheidsverschillen tussen leraren en leerlingen.

Risicoanalyses voor chemicaliën en voor infrastructuur

Om leerlingen veilig te laten omgaan met chemicaliën en daarbij de nodige preventiemaatregelen te voorzien, wordt er binnen de lessen eerst de COS-brochure geraadpleegd en indien nodig een risicoanalyse

uitgevoerd. Als hulpmiddel voor het opstellen van de risicoanalyse ontwikkelde de COS-werkgroep een module gekoppeld aan de DBGS (Databank Gevaarlijke Stoffen).

Ook de veiligheid van wetenschaps- en praktijklokalen is essentieel: de bouwstenen van een veilige infrastructuur worden steeds getoetst aan de pedagogisch-didactische praktijk. Ook hiervoor is een hulpmiddel voor risicoanalyse ter beschikking.

De nodige informatie is terug te vinden op de PRO.website onder de rubriek [‘Veiligheid, milieu en leerplanrealisatie’](#).

6.1 Infrastructuur

Om kennis en vaardigheden geïntegreerd aan te reiken en het procesmatig werken te versterken is een goed uitgerust competentiecentrum noodzakelijk waarbij de ruimte voor het aanleren van vaardigheden en het instructielokaal dicht bij elkaar gelegen zijn.

Een instructie- en leslokaal

- dat qua grootte, akoestiek en inrichting geschikt is om communicatieve werkvormen te organiseren;
- met een (draagbare) computer waarop de nodige software en audiovisueel materiaal kwaliteitsvol werkt en die met internet verbonden is;
- met de mogelijkheid om (bewegend beeld) kwaliteitsvol te projecteren;
- met de mogelijkheid om geluid kwaliteitsvol weer te geven;
- met de mogelijkheid om draadloos internet te raadplegen met een aanvaardbare snelheid.

Toegang tot (mobile) devices voor leerlingen.

Voor labo een lokaal

- met voldoende materiaal (per 2 leerlingen) voor de uit te voeren leerlingexperimenten;
- met een demonstratietafel, waar zowel water als elektriciteit voorhanden zijn;
- met de nodige werktafels, lestafels, voldoende opbergruimte, een wasbak en nutsvoorzieningen;
- met voorzieningen voor correct afvalbeheer;
- dat voldoende ruim is om eventueel flexibele klasopstellingen mogelijk te maken.

Werkzone

Met toegang tot loods, percelen en teeltmediums afhankelijk van de gekozen context zoals serre, containerveld ...

Kleedruimte

Een wasgelegenheid met gescheiden kleedruimte voor de leerlingen en voor de leraren.

6.2 Materiaal, toestellen, machines en gereedschappen

- Machines zoals trekker, grondbewerkingsmachine, zaaimachine, schoffel- of wiedmachine, meststofstrooier, hoge drukreiniger, beregenings- of voedingsinstallatie, sorteermachine
- Gereedschappen zoals schop, riek, borstel, messen en tangen, herstellings- en onderhoudsgereedschap voor machines, weegschaal, plukker, plukkar of -ladder
- Materialen zoals reinigingsmateriaal en -producten, meststoffen, zaai-, stek- of potgrond, ontsmettingsmateriaal en -producten, plantenvoeding, herstellings- en onderhoudsmateriaal voor machines en technische installaties

- Materiaal voor labo en onderzoek zoals glaswerk, (meet)toestellen, sensoren, 2D- en 3D-modellen, preparaten, chemicaliën, tabellen
- Planten en zaden voor teelt: soorten en rassen afhankelijk van de gekozen context
- Transportmiddelen zoals kruiwagen, kar, container
- Preventiemateriaal zoals handschoenen, veiligheidsbril, werkkledij, oorbeschermers, werkschoenen of -laarzen, signalisatie, veiligheidsinstructiekaarten

Het aanwezige materiaal is voldoende voor de grootte van de klasgroep.

6.3 Materiaal en gereedschappen waarover elke leerling moet beschikken

Om de leerplandoelen te realiseren beschikt elke leerling minimaal over onderstaand materiaal. De school bespreekt in de schoolraad wie (de school of de leerling) voor dat materiaal zorgt. De school houdt daarbij uitdrukkelijk rekening met gelijke kansen voor alle leerlingen.

Persoonlijke en collectieve beschermingsmiddelen (handschoenen, oorbeschermers, stofmasker, veiligheidsbril, veiligheidsschoenen, werkkledij, ...) in functie van het gebruik van arbeidsmiddelen, conform de voorschriften.

7 Glossarium

In het glossarium vind je synoniemen voor en een toelichting bij een aantal handelingswerkwoorden die je terugvindt in leerplandoelen en (specifieke) minimumdoelen van verschillende graden.

Handelingswerkwoord	Synoniem	Toelichting
Analyseren		Verbanden zoeken tussen gegeven data en een (eigen) besluit trekken
Beargumenteren	Verklaren	Motiveren, uitleggen waarom
Beoordelen	Evalueren	Een gemotiveerd waardeoordeel geven
Berekenen	Berekeningen uitvoeren	
Berekeningen uitvoeren	Berekenen	
Beschrijven	Toelichten, uitleggen	
Betekenis geven aan	Interpreteren	
Een (...) cyclus doorlopen	Een (...) proces doorlopen	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
Een (...) proces doorlopen	Een (...) cyclus doorlopen	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
Evalueren	Beoordelen	
Gebruiken	Hanteren, inzetten, toepassen	
Hanteren	Gebruiken, inzetten, toepassen	
Identificeren		Benoemen; aangeven met woorden, beelden ...

Illustreren		Beschrijven (toelichten, uitleggen) aan de hand van voorbeelden
In dialoog gaan over	In interactie gaan over	
In interactie gaan over	In dialoog gaan over	
Interpreteren	Betekenis geven aan	
Inzetten	Gebruiken, hanteren, toepassen	
Kritisch omgaan met	Kritisch gebruiken	
Kwantificeren		Beredeneren door gebruik te maken van verbanden, formules, vergelijkingen ...
Onderzoeken	Onderzoek voeren	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken
Onderzoek voeren	Onderzoeken	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken
Reflecteren over		Kritisch nadenken over en argumenten afwegen zoals in een dialoog, een gedachtewisseling, een paper
Testen	Toetsen	
Toelichten	Beschrijven, uitleggen	
Toepassen	Gebruiken, hanteren, inzetten	
Toetsen	Testen	
Uitleggen	Beschrijven, toelichten	
Verklaren	Beargumenteren	Motiveren, uitleggen waarom

8 Concordantie

8.1 Concordantietabel

De concordantietabel geeft duidelijk aan welke leerplandoelen de specifieke minimumdoelen (SMD) of de doelen die leiden naar één of meer beroepskwalificaties (BK) realiseren.

Leerplandoel	Specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar één of meer beroepskwalificaties
1	BK 01
2	BK 04; BK b
3	BK 02; BK b
4	BK 21; BK k

5	BK 04; BK 10; BK b
6	SMD 01.01.01
7	SMD 12.03.01
8	BK 03; BK 22; BK 23; BK b
9	SMD 10.02.02
10	SMD 10.02.01
11	SMD 10.02.01
12	SMD 08.07.01
13	SMD 08.07.01
14	SMD 08.07.01
15	BK c
16	BK d5; BK d7
17	BK d1
18	BK 12; BK d1
19	BK 11; BK d2
20	BK 13
21	BK 15; BK d3; BK d6; BK d8
22	BK 16; BK e1; BK e2; BK e3; BK e4; BK e5; BK e6
23	BK 14; BK d4
24	BK 14
25	BK 17; BK d9
26	BK 17; BK b
27	BK 18; BK g; BK h; BK j
28	BK 18; BK h
29	BK 07; BK d5
30	BK 20; BK i; BK j

31	BK 05
32	Bk 06; BK a
33	BK 03; BK 23
34	BK 19
35	BK 09; BK f
36	BK 08; BK f

8.2 Specifieke minimumdoelen

01.01.01 De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met inhouden van minstens 1 wetenschapsdomein verbonden aan de studierichting.

08.07.01 De leerlingen leggen fysiologische processen van groei, voortplanting, waarneming en transport uit.

Onderliggende (kennis)elementen:

- Assimilaten en water
- Plantenhormonen

10.02.01 De leerlingen analyseren interacties en processen in ecosystemen.

Onderliggende (kennis)elementen:

- Ecosysteemdiensten
- Antropogene invloeden

Voetnoot:

Rekening houdend met de context waarin het doel aan bod komt.

10.02.02 De leerlingen evalueren maatregelen voor duurzaam bodembeheer in functie van ecosysteemdiensten van bodems.

12.03.01 De leerlingen passen geschikte labotechnieken toe om betrouwbare informatie te verzamelen met aandacht voor goede labopraktijken.

8.3 Concordantietabel van SMD naar LPD

SMD 01.01.01	III-AgPI-da LPD 6
SMD 08.07.01	II-PDM-da LPD 14 III-AgPI-da LPD 12-14
SMD 10.02.01	III-AgPI-da LPD 10, 11
SMD 10.02.02	III-AgPI-da LPD 9
SMD 12.03.01	III-AgPI-da LPD 7

8.4 Doelen die leiden naar één of meer beroepskwalificaties

1. De leerlingen werken in teamverband (organisatiecultuur, communicatie, procedures).
2. De leerlingen handelen kwaliteitsbewust.

3. De leerlingen handelen economisch en duurzaam.
4. De leerlingen handelen veilig, ergonomisch en hygiënisch.
5. De leerlingen gebruiken handgereedschap, elektrisch gereedschap, land- en tuinbouwmachines en technische installaties op een veilige en duurzame manier.
6. De leerlingen voeren preventief of correctief basisonderhoud en dagelijkse controle van machines en technische installaties uit.
7. De leerlingen houden bij het inzetten van land- en tuinbouwmachines rekening met de weers-, klimaats- en bodemomstandigheden.
8. De leerlingen volgen de administratie op.
9. De leerlingen volgen de voorraad op van verbruiksgoederen.
10. De leerlingen bewaken de bedrijfshygiëne en vermijden de insleep van ziekte.
11. De leerlingen passen op een duurzame manier bemesting toe.
12. De leerlingen bereiden bodem / substraat voor.
13. De leerlingen planten, zaaien of vermeerderen.
14. De leerlingen plaatsen seizoensgebonden irrigatie-uitrustingen, stellen deze af en houden ze in het oog.
15. De leerlingen volgen de ontwikkeling van de gewassen op.
16. De leerlingen passen op een duurzame manier gewasbescherming toe met inbegrip van de vereiste opleidingsonderwerpen voor het behalen van fytolicensie P2.
17. De leerlingen oogsten en hanteren oogstklare gewassen en producten.
18. De leerlingen bewaren of verpakken de producten volgens kenmerken, bestellingen en wijze van transport.
19. De leerlingen volgen een veilige en kwaliteitsvolle opslag van producten op.
20. De leerlingen bereiden het transport van producten en materialen voor.
21. De leerlingen onderhouden infrastructuur en omgeving.
22. De leerlingen handelen volgens agro-ecologische principes.
23. De leerlingen handelen volgens principes van een duurzame en rendabele plantaardige productie.

Aanvullende onderliggende kennis

De opgenomen kennis staat steeds in functie van de specifieke vorming van deze studierichting.

- a. Elektriciteit, mechanica, hydraulica en pneumatica in functie van land- en tuinbouwmachines en technische installaties
- b. Sectorspecifieke wetgeving: milieunormen, sanitaire normen, hygiëne- en veiligheidsvoorschriften voor voedingsmiddelen (HACCP), kwaliteitsnormen (lastenboeken), hygiëne- en veiligheidsregels
- c. Meest courante land- of tuinbouwgewassen
- d. Planten en -gewassen
 1. bodembeheer/substraat
 2. bemesting
 3. ziektes en plagen
 4. waterhuishouding
 5. weersinvloeden/klimaatinvloeden
 6. bediening van de klimaatregeling (ventilatie, temperatuur, luchtvochtigheid)
 7. klimaat
 8. meest courante teelt- en cultuurtechnieken
 9. kenmerken van oogstklare gewassen
- e. Fytolicensie P2
 1. relevante wetgeving i.v.m. gebruik van gewas- en beschermingsmiddelen
 2. gewasbeschermingsmiddelen
 3. correct gebruik van gewasbeschermingsmiddelen
 4. risico's bij gebruik van gewasbeschermingsmiddelen
 5. gewasbescherming
 6. toegepaste gewasbescherming.

- f. Voorraadbeheer en gebruik van sectorspecifieke software
- g. Opslagmodaliteiten (koeling, ventilatie, bescherming)
- h. Verpakkings- en conditioneringstechnieken
- i. Transporttechnieken en -modaliteiten
- j. Veilig laden, lossen en opslaan van land- en tuinbouwproducten
- k. Richtlijnen voor het sorteren van afval

ONTWERP

Inhoud

1	Inleiding.....	3
1.1	Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten	3
1.2	De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs	3
1.3	Ruimte voor leraren(teams) en scholen	4
1.4	Differentiatie	4
1.5	Opbouw van leerplannen.....	6
2	Situering	7
2.1	Samenhang met de tweede graad	7
2.2	Samenhang in de derde graad	7
2.2.1	Samenhang binnen de studierichting Agrotechnieken plant	7
2.2.2	Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit.....	7
2.2.3	Samenhang over de finaliteiten heen.....	7
2.3	Plaats in de lessentabel.....	7
3	Pedagogisch-didactische duiding	7
3.1	Agrotechnieken plant en het vormingsconcept.....	7
3.2	Krachtlijnen	8
3.3	Opbouw.....	9
3.4	Leerlijnen.....	9
3.4.1	Samenhang met de tweede graad	9
3.4.2	Samenhang in de derde graad	9
3.5	Aandachtspunten.....	9
3.5.1	Graadleerplan	9
3.5.2	Werkplekieren.....	10
3.5.3	Onderzoekscompetentie.....	10
3.5.4	Fytolientie.....	10
3.5.5	Context.....	10
3.5.6	Basiscompetenties	11
3.6	Leerplanpagina.....	11
4	Leerplandoelen	11
4.1	Basiscompetenties in Agrotechnieken plant	11
4.2	Toegepaste agro-ecologie	14
4.3	Nomenclatuur en plantkunde	16
4.4	Bodem, bemesting en klimaat	18

4.5	Productie plant.....	18
4.6	Land- en tuinbouwmechanisatie en techniek.....	20
4.7	Beheer van het plantaardig productiebedrijf	21
5	Pop-up.....	22
6	Basisuitrusting	24
6.1	Infrastructuur	25
6.2	Materiaal, toestellen, machines en gereedschappen.....	25
6.3	Materiaal en gereedschappen waarover elke leerling moet beschikken	26
7	Glossarium.....	26
8	Concordantie	27
8.1	Concordantietabel.....	27
8.2	Specifieke minimumdoelen.....	29
8.3	Concordantietabel van SMD naar LPD	29
8.4	Doelen die leiden naar één of meer beroepskwalificaties	29